T-61.5020 Luonnollisten kielten tilastollinen käsittely

Vastaukset 9, to 28.3.2007, 12:15–14:00 — Tilastollinen konekääntäminen
Versio 1.0

1. Etsitään todennäköisin käännös $\hat{e}$ ruotsinkieliselle lauseelle r:

$$\hat{e} = \underset{e}{\operatorname{argmax}} P(e|r) = \underset{e}{\operatorname{argmax}} P(e)P(r|e)$$

Käytetään kirjassa esitettyä mallia todennäköisyydelle $P(r|e)$:

$$P(r|e) = \frac{1}{Z} \sum_{a_1=0}^{l} \cdots \sum_{a_m=0}^{l} \prod_{j=1}^{m} P(r_j|e_{a_j})$$

missä m on alkuperäisen ruotsinkielisen lauseen pituus ja l on käännetyn englanninkielisen lauseen pituus. Lasketaan kummallekin vaihtoehdolle:

$$P(r|e_1) = 1.0 \cdot 0.7 \cdot 0.9 \cdot 1.0 \cdot 1.0 \cdot 1.0 \cdot 0.1 = 0.063$$
$$P(r|e_2) = 1.0 \cdot 0.7 \cdot 1.0 \cdot 1.0 \cdot 1.0 \cdot 1.0 \cdot 1.0 \cdot 1.0 = 0.7$$

Tässä siis kokeillaan kaikkia käännössääntöjä jokaiselle ruotsinkielisen lauseen sanalle (huomioimatta sanajärjestystä). Koska säännöstö on hyvin harva, päästään näin yksinkertaiseen laskutoimitukseen.

Prioritodennäköisyys $P(e)$ saadaan kielimallista. Lasketaan se kummallekin lauseelle:

$$\begin{aligned} P(e_1) &= \prod_{i=1}^{l} P(w_i) = 0.18 \cdot 0.05 \cdot 0.01 \cdot 0.13 \cdot 0.1 \cdot 0.12 \cdot 0.02 = 2.8 \cdot 10^{-9} \\ P(e_2) &= 0.18 \cdot 0.07 \cdot 0.11 \cdot 0.21 \cdot 0.01 \cdot 0.13 \cdot 0.1 \cdot 0.01 = 3.8 \cdot 10^{-10} \end{aligned}$$

Kertomalla priori ja käännöstodennäköisyys huomataan, että jälkimmäinen käännös on todennäköisempi:

$$P(e_1)P(r|e_1) = 0.063 \cdot 2.8 \cdot 10^{-9} = 1.8 \cdot 10^{-10}$$
$$P(e_2)P(r|e_2) = 2.6 \cdot 10^{-10}$$

Huomattavaa on, että käännösmalli ei ota mitään kantaa sanajärjestykseen. Koska myöskään kielimalli (unigrammimalli) ei tätä tee, mallin mielestä sanajärjestyksellä ei ole mitään merkitystä. Jos mallilta kysytään todennäköisintä lausetta (ei testata eri vaihtoehtoja) huomataan, että todennäköisimpään lauseeseen ei voi tulla artikkeleja eikä sanaa “into”. Tämä johtuu siitä, että niiden lisääminen ei muuta käännöstodennäköisyyttä, mutta tiputtaa aina kielimallitodennäköisyyttä. Kielimalli siis suosii muutenkin lyhyempiä lauseita. Kasvattamalla kielimallin konteksti trigrammiksi, saisi ehkä artikkelit ja sanajärjestyksen paremmin kohdalleen.

Yleisesti tällä menetelmällä tarvitaan heuristiikkaa valitsemaan käännökset, joita tutkitaan. Kaikkien vaihtoehtojen läpikäynti on käytännössä mahdotonta.

2. Käytetään esimerkkisanaa f = "tosiasia". Se on esiintynyt korpuksessa 989 kertaa. Normalisointia varten aineistosta pitää laskea erikseen kaikkien englannin sanojen esiintymismäärät.

a-b) Allaolevassa taulukossa on 20 suurinta arvoa saanutta englannin sanaa yhteisesiintymien frekvenssin sekä englannin sanan esiintymismäärällä normalisoidun frekvenssin mukaisesti. Nähdään että kumpikaan menetelmä ei annan toivottuja tuloksia. Ensimmäisessä ovat ongelmana hyvin yleiset sanat, joita esiintyy lähes jokaisessa lauseessa ja siten myös yhtäaikaa f:n kanssa. Jälkimmäisessä taas ongelmaksi muodostuvat hyvin harvinaiset sanat: Jos kerran esiintynyt sanaa sattuu esiintymään yhtä aikaa f:n kanssa, se saa suurimman mahdollisen arvon.

e	$C(e,f)$
the	2563
of	1128
that	1086
is	1040
and	829
to	823
in	726
a	716
fact	654
it	385
this	376
we	316
are	295
not	280
for	274
have	253
be	234
which	230
on	224
has	212

e	$\frac{C(e,f)}{C(e)}$
winkler	1.0000
visarequired	1.0000
visaexempt	1.0000
veiling	1.0000
valuejudgment	1.0000
undisputable	1.0000
stayers	1.0000
semipermeable	1.0000
rulingout	1.0000
roentgen	1.0000
residuarity	1.0000
regionallevel	1.0000
redhaired	1.0000
poorlyfounded	1.0000
philippic	1.0000
pemelin	1.0000
paiania	1.0000
overcultivation	1.0000
outturns	1.0000
onesixth	1.0000

c) Edellisissä menetelmissä oli ongelmana että ne eivät ottaneet huomioon käännöksen molempia suuntia: Jotta e olisi todennäköinen käännös f:lle, e:n pitäisi esiintyä niissä lauseissa joissa f esiintyi, sekä f:n pitäisi esiintyä niissä lauseissa joissa e esiintyi. Tällöin todennäköisyyksien $P(e|f) = \frac{C(e,f)}{C(f)}$ sekä $P(f|e) = \frac{C(e,f)}{C(e)}$ pitäisi kummankin olla suuria. Kokeillaan seuraavana painotuksena näiden todennäköisyyksien tuloa.

Tulokset ovat seuraavan sivun vasemmanpuoleisessa taulukossa. Tällä kertaa löydettiin oikea käännös, ja myös toinen merkitykseltään läheinen sana "reality" on suhteellisen korkealla.

Kokeillaan vielä kollokaatiolaskarista tuttua χ^2-testiä:

$$\chi^2 = \frac{N(O_{11}O_{22} - O_{12}O_{21})^2}{(O_{11}+O_{12})(O_{11}+O_{21})(O_{12}+O_{22})(O_{21}+O_{22})},$$

missä

$$\begin{aligned} O_{11} &= C(e,f) \\ O_{12} &= C(e,\neg f) = C(e) - C(e,f) \\ O_{21} &= C(\neg e,f) = C(f) - C(e,f) \\ O_{22} &= C(\neg e,\neg f) = N - C(e) - C(f) + C(e,f) \end{aligned}$$

ja N aineiston kaikkien lauseiden määrä. Yli 3.843 arvon saaville sanoille tulokset tarkoittavat, että todennäköisyys sille että yhteisesiintymät olivat sattuman aikaansaamia, on alle 5%.

Suurimmat arvot saaneet sanat ovat oikeanpuoleisessa taulukossa. Testi näyttää toimivan erittäin hyvin: Ainoastaan "fact" ylitti luotettavuusrajan. Toisaalta jos haluisimme vaihtoehtoisia käännöksiä, kuten "reality", joku todennäköisyysarvon antava menetelmä olisi käyttökelpoisempi. Käytännössä käännöstodennäköisyydet etsitään iteratiivisesti EM-algoritmilla, jolloin rajoitetaan sitä että yksi englannin sana olisi monen suomenkielisen sanan käännös, mutta esitetyn kaltainen menetelmä voisi toimia todennäköisyyksien alustuksena.

e	$\log(\frac{C(e,f)}{C(e)} \cdot \frac{C(e,f)}{C(f)})$
fact	-3.9758
the	-5.6159
that	-5.8849
is	-5.9086
reality	-6.0057
winkler	-6.2035
of	-6.4963
hedgehog	-6.6090
a	-6.6577
and	-6.8386
visarequired	-6.8967
visaexempt	-6.8967
veiling	-6.8967
valuejudgment	-6.8967
undisputable	-6.8967
stayers	-6.8967
semipermeable	-6.8967
rulingout	-6.8967
roentgen	-6.8967
residuarity	-6.8967

e	χ^2
fact	18.2155
the	3.5937
that	3.0070
is	2.8096
of	2.3485
reality	2.3166
winkler	2.0000
hedgehog	1.3323
visarequired	1.0000
visaexempt	1.0000
veiling	1.0000
valuejudgment	1.0000
undisputable	1.0000
stayers	1.0000
semipermeable	1.0000
rulingout	1.0000
roentgen	1.0000
residuarity	1.0000
regionallevel	1.0000
redhaired	1.0000